

ULF NILSSON:

Over there

I boken "Over there" gör Per T Ohlsson ett viktigt försök att utnyttja det förflutna för att bättre bemästra det nuvarande, skriver Ulf Nilsson. Det viktigaste är att författaren så tydligt visar att USA och Europa inklusive Sverige är oupplösligt sammantvuxna.

Ulf Nilsson är korrespondent för tidningen Expressen.

Hela den vackra sommaren 1992 diskuterade politiska kretsar i Sverige något som bland så kallat vanligt folk benämndes neutralitet, bland de mera sofistikerade alliansfrihet. Båda orden är betydligt mera svårdefinierade än de till en början förefaller. Nu användes de dessutom som signalflaggor eller kod.

Neutral — lika med ängslig för framtiden, motståndare till EG/EU.

Alliansfri — samma sak, eller nästan, då yttrat från vänster, från höger däremot förtäckt bekännelse till medlemskap i EG/EU,VEU och ibland själva NATO.

Debatten hade kort sagt karaktären av skuggspel, siluetter bakom skynke, antydningar formulerade som proklamationer, garderingar presenterade som visshet, en blandning av poker och schack (två spel som för övrigt har betydligt större likheter än allmänt bekant). Tonläget framgår perfekt av ett uttalande som Ingvar Carlsson gjorde i Dagens Nyheter söndagen den 9 augusti.

— Under den tid jag kan bedöma ska vi inte ingå i några militära allianser, inklusive den västeuropeiska unionen . . . Jag ser inga omständigheter idag som skulle kunna få Sverige att ge upp sin alliansfrihet. Men jag kan inte uttala mig för all tid framåt. Vi kan komma in i en situation då den europeiska säkerhetskonferensen, ESK, blir så stark att vi kan klara vår gemensamma säkerhet den vägen. Men vi kan inte börja tala om att gå med i allianser samtidigt som vi är alliansfria. Det är ansvarslöst . . .

Uttalandet ger anledning till en rad frågor, alla obesvarade:

Hur lång tid *kan* Carlsson bedöma — och hur lång tid *anser* han sig kunna bedöma?

Använder han i själva verket alliansfrihet som kod för *självständighet* och är hans avsikt att lugna ner de – bekymmersamt stora – grupper i partiet som efter Danmarks nej 2 juni blivit mer och mer fientliga till svenskt medlemskap i EG/EU?

Är Carlsson alldeles ärlig när han (i samma intervju och många följande uttalanden) säger sig positiv till medlemskap? Eller förbereder han, försiktigt, ett lappkast lika dramatiskt som hösten 1990 då s praktiskt taget över en natt gick från emot till för?

Viljan fattas att använda vetenskap om det förflutna för att bättre bemästra det närvarande.

Har s-ledningen bestämt sig eller tjuv håller man i väntan på att opinionen i partiet och landet ska stabilisera sig?

Många andra politikere uttalanden lånar sig till liknande frågor. Och de flesta (själv hittar jag inga undantag alls) undviker att ta upp en avgörande dimension.

Vi kan kalla den dimensionen NATO, men ett bättre namn är USA.

Några veckor före Carlssons uttalande publicerade Expressen en sensationell artikel. Den berättade att estniska flyktingar under det kalla krigets första skede (som troligen var det farligaste) sänts till Sovjet som spioner. För Sverige – och CIA. Vi visste redan att Sverige och USA samarbetat intimt ifråga om överflygningar och signalspaning. Nu framgick det att även det man i branschen brukar kalla humint

(human intelligence, rapporter från agenter på plats) varit en gemensam angelägenhet. Ester i svensk/amerikansk tjänst hade avlivats i Sovjet, som överlämnade fräna, diplomatiska protester. Det råder inget större tvivel om att Tage Erlander – och åtskilliga andra – kände till den blod-sölade trafiken.

Reaktionen på rapporten kan sammanfattas i ett enda ord: tystnad.

Bortsett från enstaka journalister (men vad betyder vi?) verkade ingen upprörd eller ens förvånad. Det skulle bli värre.

Den 12 augusti, samma dag som Carl Bildt och exambassadör Lidbom drabbade samman i ett rituellt gräl om (ni gissade det) den svenska alliansfrihetens betydelse, talade ex-minister Kjell-Olof Feldt i Kanalen. Uppenbarligen befriad från varje form av sekretessplikt förklarade Feldt att Sverige under det kalla kriget samarbetade med NATO till den grad att svenska krigsflygfält anpassades till amerikanska behov – och att man givetvis undanhöll allmänheten detta. Neutraliteten, menade Feldt uppriktigt, var lögn och hyckleri. "Vi" ansåg oss tvungna att räkna med ett angrepp från öst och förberedde oss för det. I praktiken var Sveriges försvaret väl integrerat med NATO. Sovjet visste om det (inte minst tack vare Stig Wennerström) och en hel del av oss andra anade det, men först Feldt talar med verklig auktoritet.

Ändå blev reaktionen nästan lika tam efter hans framträdande som efter artikeln om de estniska agenterna. På nytt fattades en dimension.

Vi kan kalla den vilja till insikt. Eller bättre: vilja att medvetet använda vetenskap om det förflutna för att bättre bemästra det närvarande.

Oupplösligt sammanvuxna

Per T Ohlssons bok "Over there" (Timbro) är ett viktigt försök att utnyttja det förflutna för att bättre bemästra det nuvarande, en bok som paradoxalt nog blir hyper-aktuell främst genom att vid exakt rätt tidpunkt framföra en rad stora självklarheter. Den viktigaste: USA och Europa, inklusive Sverige, är ouplösligt sammanvuxna. De amerikanska kolonierna blev USA och den franska revolutionens Europa förvandlades till dagens EG/EU i en symbios präglad ibland av förtroligt samarbete, ibland av konflikt. Ohlsson framhåller med kraft och klarhet Adam Smiths grundläggande betydelse och – viktigare – sambandet mellan den skotske professorn, ångmaskinens skapare, James Watt och Självständighetsförklaringens författare, Thomas Jefferson (hans speciella favorit). Samtliga tre verkade revolutionsåret 1776 och samtliga bidrog till den gamla tidens kollaps. Smith avfyra de intellektuella torpeder som sköt merkantilismen i sank (och småningom fick in dödande träffar också på dess efterföljare, marxismen). Watt satte människor och gods på räls och Jefferson mer än någon tänkare sedan Martin Luther lyfte fram individen som spelets kung:

Vi anser dessa sanningar för självklara: att alla människor är skapade lika . . .

Ohlsson målar med bred pensel samspelen mellan första och andra världskriget och de speciella problemen med Tyskland (i krig) och Frankrike (huvudsakligen i fredstid). Han gör ett konstaterande som förvisso inte kan fastslås tillräckligt ofta:

"Amerika skiljer sig från Europa i det avseendet att demokratin var etablerad innan industrialismen bröt igenom. Den

amerikanska demokratin fanns så att säga från början, den var inte resultatet av klasskamp. Det förklarar till en del varför socialismen, utopisk eller inte, överhuvudtaget aldrig fått något starkare fäste i Amerika . . . De tidiga socialisterna hade friheten att experimentera som de ville i ett demokratiskt Amerika, men där fanns, just som en följd av demokratin, ingen större marknad för deras idéer. Rösträtten och opinionsbildningen var etablerade metoder för att korrigera maktmissbruk och ekonomisk orättvisa . . ."

Krämare och ingenjörer har i alla tider legat steget före statsmännen.

Lika viktigt är naturligtvis det förhållandet att USA mer eller mindre från början – och med avbrott för det förödande inbördeskriget – var *ett land*, en marknad. Just därför blev det ständigt mera naturligt för amerikanerna att se det jämnstora Europa som en harmonisk helhet, snarare än ett stridande kaos. Ohlsson beskriver med stor och berättigad entusiasm hur Harry Truman (en annan favorit) lyssnade till "de vise männen" (främst superstjärnan George Kennan och den lika viktige, men mindre kände utrikeshandelsministern, William Clayton) så att Marshall-hjälpen kunde bli till. Amerikanerna, vana att tänka i stora svep, insåg att man måste få snurr på *hela* Europa, inklusive väst delen av det gamla fiendelandet Tyskland, och skapade på så sätt ett slags primitivt EG före EG. I fortsättningen spelade amerikanska, multinationella företag en utomordentligt viktig roll, liksom självfallet NATO som bevisade att ett mycket nära, praktiskt samar-

bete var möjligt även i komplicerade och känsliga frågor. Sanningen, som Ohlsson enligt min mening inte stryker under med tillräcklig kraft, är naturligtvis att det militära samarbetet, där Sverige alltså deltog i hemlighet, men på allvar, var förutsättningen för allt det andra. Man kan naturligtvis också vända på steken och fastslå att Stalin skapade både NATO och EG — utan det brutala hotet från Sovjet skulle utvecklingen troligen ha tagit helt andra vägar. Mera i marginalen tror jag dessutom att boken borde ha omfattat också ett kapitel om teknologiens framsteg —

Det blev naturligt för amerikanerna att se det jämnstora Europa som en harmonisk helhet, snarare än ett stridande kaos.

---

främst beträffande kommunikationer och informations spridning. Att Thomas Jefferson, sändebud i Paris, inspirerade franska tänkare vid tiden för den franska revolutionen vet säkert betydligt fler människor idag än då. Numera sprids idéer och forskningsresultat från områden så skilda som AIDS-virusets struktur till marknadsföring inriktad på kvinnor mellan 25 och 40 med sådan hastighet att det i allmänhet är alldeles omöjligt att fastställa vem som tänkte vad först. Pengar flyger snabbare än vinden mellan New York, London och Tokyo. På viktiga områden har vi, kort sagt, vuxit ihop till siamesiska tvillingar och det är inte helt orimligt att hävda att lastbilsköerna skapade EG; Jean Monnet och de andra, stora männen gav grundläggande nödvändigheter vackrare namn och vidare syft-

ning, men krämare och ingenjörer har i alla tider legat steget före statsmännen.

USA:s rasproblem

Jag har problem med Per T Ohlssons beskrivning av USA:s rasproblem, liksom hans attityd till tyskar; en bra sammanfattning av båda ger följande meningar:

”Louis gick fram som en virvelvind i ringen och blev det svarta Amerikas hjälte. Mellan augusti 1937 och mars 1942 slog han ut 21 titelutmanare. En av dem var tysken Max Schmelling, som i juni 1938 mötte sitt Ragnarök i första rondan och som sedan fick bäras på bår ombord på fartyget hem till Nazityskland.”

Den som eventuellt är intresserad bör veta att Joe Louis blev det vita Amerikas hjälte precis lika mycket som det svartas; att utmanarna i allmänhet gick under beteckningen ”bum of the month”; och att Ragnarök inte drabbade Schmelling värre än att han överlevde sin besegrare med åtskilliga år som välbeställd affärsman i Hamburg där han representerade (vad annars?) Coca Cola.

Jag kan inte heller för mitt liv finna belegg för påståendet att ”Europa” engagerat sig särskilt hårt för det svarta USA. Däremot delar jag helhjärtat uppfattningen att rasfrågan är — och dessvärre förblir — ”den stora fläcken på den amerikanska demokratin”.

”Det finns inga enkla svar”, skriver Ohlsson i sammanhanget. ”Men någonstans handlar det om Europas önskan, medveten eller undermedveten, om att Amerika skall infria sina löften, att den nya världen verkligen ska visa sig vara mera öppen och fördomsfri, ja, friare än den gamla. Det låter sig inte helt lätt avfärdas som antiamerikanism.”

Samarbete och korsbefrukning

"Over there" är, som jag redan skrivit, en värdefull bok framförallt därför att den visar hur USA och Västeuropa — om man undantar Tyskland under kriget — *alltid* strävat efter samarbete och korsbefrukning. Är denna samverkan hotad sen Sovjet kollapsat och risken för invasion eller överfall österifrån i praktiken försvunnet?

Per T Ohlsson konstaterar för sin del:

"Vad Amerika, relativt försvagat men fortfarande världens ledande ekonomi, nu står inför är hotet från sitt eget verk. Amerikanerna ville förena Europa. Det är på väg att ske, åtminstone i väst. Om det skall resultera i det partnerskap som Kennedy efterlyste är det dock ingen som vet, det avgörandet ligger framför allt hos EG och européerna."

Bortsett från att rapporterna om USA:s tilltagande svaghet är betydligt överdrivna kan jag bara instämma. Och tillägga att även om jag anser risken för

konflikt och fjärmande liten, så finns den, inte minst för Sveriges del. Vi kan arbeta för en väldig, demokratisk gemenskap *till att börja med* från Stilla Havet till Ural eller fortsätta att hävda den neutralitet som till sin kärna är att med förakt vända den onda världen ryggen. Vi kan utnyttja det inflytande vi har för att behålla USA

Man kan vända på steken och fastslå att Stalin skapade både NATO och EG.

---

kvar i Europa och förhindra att den stora allians som besegrade kommunismen någonsin splittras i två konkurrerande supermakter.

Ett symboliskt viktigt första steg vore utan tvivel att ansöka om medlemskap i NATO, den militärallians som vi trots allt tillhört praktiskt taget från start.